

Rekenhof

Rekeningenrapport over 2022

Dag van de publieke sector 5 december 2023
Workshop Vlaamse Overheid

REKENINGENRAPPORT OVER 2022

- 1** Oordeel getrouw beeld van de rekeningen
Hoofdstuk 2 en 3
- 2** Duiding bij de begrotingsuitvoering
Hoofdstuk 4

CERTIFICERING:

OORDEEL GETROUW BEELD VAN DE REKENINGEN

Algemene rekening VG (Vlaamse ministeries + IVA's zonder rechtspersoon + DAB's)

Certificering door het Rekenhof (gesplitst oordeel):

1. bedrijfseconomische rekening (= balans, resultatenrekening, toelichting): **onthouding**
2. Uitvoeringsrekening begroting: **voorbehoud**
3. ESR-rekening: **voorbehoud**

Rekeningen rechtspersonen

In het kader van **single audit** baseert het Rekenhof zich op de **certificering door de bedrijfsrevisoren voor de Vlaamse rechtspersonen** (149 in 2022):
128 x zonder voorbehoud, 7 x met voorbehoud, 14 x ontbrekend

Geconsolideerde rekening (ESR) Vlaamse deelstaatoverheid

Certificering door het Rekenhof: zonder voorbehoud

Single audit VO

- Jaarlijkse afsprakennota rekeningencontrole (F&B-IBR-Rekenhof) → art. 66 VCO
 - Controleplanning/werkzaamheden/rapportering afstemmen
 - controleresultaten delen
 - controlelast verminderen
- Geen verminderde verantwoordelijkheid
 - **Bedrijfsrevisor** verantwoordelijk voor certificering individuele rekening **rechtspersoon**
 - Rekenhof verantwoordelijk voor aansturing van controles conform ISA 600, eigen controles/resultaten en rapportering aan Vlaams Parlement
 - AR VG en geconsolideerde rekening → certificering Rekenhof
 - Begrotingsonderzoek en informatieopdracht aan Parlement → eigen aan het Rekenhof
 - Rekenhof doet financiële audit (rekeningen/begroting) maar ook thematische audit/performantieaudit/rechtmatigheidsaudit

Single audit VO

- Groepsmaterialiteit bepaalt significante entiteiten:
 - **500 miljoen euro** groepsmaterialiteit o.b.v. grootste van ESR-ontvangsten/ESR-uitgaven incl. ESR-8 en ESR-9
 - materialiteit wordt vertaald naar **significante entiteiten** => indien materialiteit van bedrijfsrevisor hoger, moet hij die aanpassen naar RH materialiteit
 - *grenswaarde*: opmerkingen met een impact vanaf **10 miljoen euro** evenals alle opmerkingen die de bedrijfsrevisor als materieel beoordeelt, dienen aan het Rekenhof te worden meegedeeld.

Geconsolideerde Vlaamse Overheid

Entiteiten	Aantal	%	ESR 8/9 Ontvangsten (mia)	%	ESR 8/9 Uitgaven (mia)	%
(>500 mio)	26	12,6	61,6	95,0	55,7	84,4
(>50-<500 mio)	59	28,6	2,7	4,2	9,1	13,8
(<50 mio)	<u>121</u>	<u>58,7</u>	<u>0,6</u>	<u>0,9</u>	<u>1,2</u>	<u>1,8</u>
	206	100	64,9	100	66,0	100

Van de 206 geconsolideerde entiteiten → 149 rechtspersonen →
 17 significante (rode) entiteiten die onder Single Audit vallen
 Enkel rode entiteiten (26): 95% O en 84% U
 Rode en gele entiteiten (85): 99% O en 98% U

Resultaten Single Audit 2022: conclusie

- Bij de **17 significante (rode) entiteiten** → single-auditafspraken goed nageleefd:
 - In 16 (94,1%) significante dossiers heeft de bedrijfsrevisor het Rekenhof tijdig voldoende informatie verstrekt om te kunnen besluiten dat de controle ISA-conform werd uitgevoerd en dat het certificeringsverslag overeenstemt met de controleresultaten.
- Bij de **niet-significante entiteiten (19 gele)** blijkt het tijdig bezorgen van het *early warning rapport* (31/3) een aandachtspunt:
 - 11 bedrijfsrevisoren (57,9%) hebben dat rapport tijdig aan het Rekenhof overgelegd en voor 8 entiteiten (27,6%) ontving het Rekenhof laattijdig de informatie. In drie gevallen bevatte het early warning rapport opmerkingen, waarvan er één leidde tot een overlegmoment.

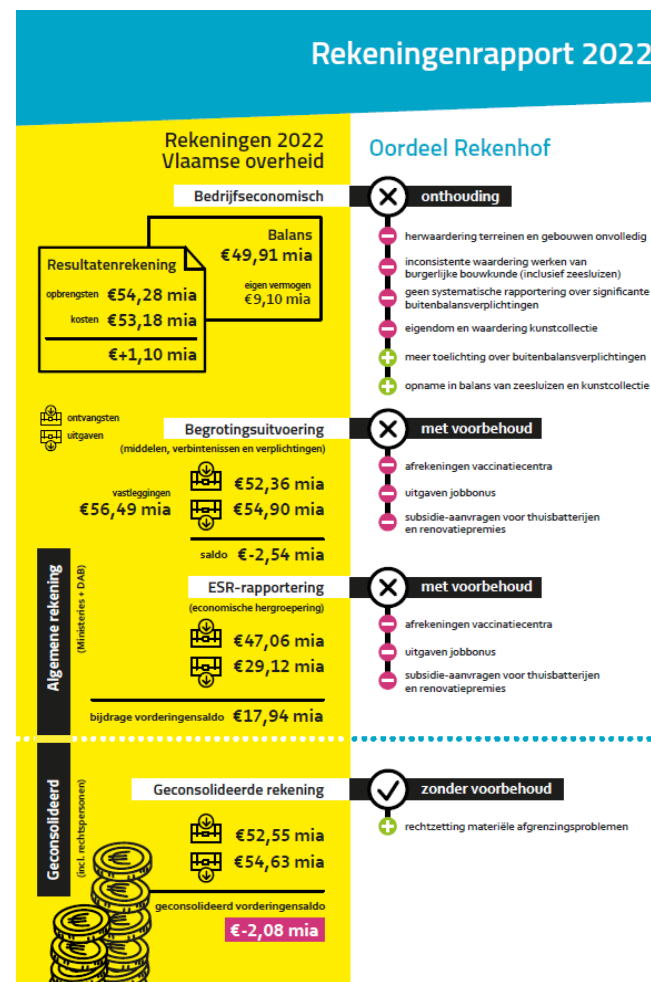
Certificering 2022

ALGEMENE REKENING VG

- Bedrijfseconomische jaarrekening:
onthouding → 4 redenen
- Begrotingsuitvoering en ESR-rapportering:
voorbehoud → 3 redenen

CONSOLIDATIE

- Geconsolideerde ESR-rapportering:
zonder voorbehoud → 3 fouten uit RR/URB/ESR werden in de consolidatie rechtgezet

Balans VG = bezit en schulden op 31.12.2022 (mio euro)

+ 7 miljard euro

	2022	2021		2022	2021
ACTIVA			PASSIVA		
Immateriële vaste activa	11,2	15,9	Reserves	8,9	9,0
Materiële vaste activa	22.504,4	17.753,4	Overgedragen resultaat	-906,3	-2.007,9
Financiële vaste activa	20.103,1	19.378,1	Herwaarderingsmeerwaarden	9.987,9	8.850,1
			Kapitaalsubsidies	5,8	2,5
VASTE ACTIVA	42.618,7	37.147,4	EIGEN VERMOGEN	9.096,3	6.853,6
			VOORZIENINGEN	1.537,3	1.544,6
Vorderingen op meer dan één jaar	3.011,6	2.182,6	Schulden op meer dan één jaar	24.354,3	22.016,8
Vorderingen op ten hoogste één jaar	2.912,9	2.561,2	Schulden op ten hoogste één jaar	13.176,9	11.063,3
Geldbeleggingen	2,3	13,8	• Schulden > een jaar die binnen het jaar vervallen	723,8	740,4
Liquide middelen	0,0	0,0	• Financiële schulden	2.803,0	1.482,3
Overlopende rekeningen	1.365,7	982,0	• Handelsschulden	638,3	691,2
			• Schulden m.b.t. belastingen, bezoldigingen en sociale lasten	1.422,1	1.072,9
			• Overige schulden	7.587,8	7.074,3
			Overlopende rekeningen	1.747,0	1.408,8
VLOTTENDE ACTIVA	7.293,1	5.739,7	VREEMD VERMOGEN	39.278,1	34.488,9
TOTAAL	49.911,7	42.887,1	TOTAAL	49.911,7	42.887,1

Resultatenrekening VG = kosten en opbrengsten in 2022 (mio euro)

- Het positieve resultaat voor 2022 is in belangrijke mate te danken aan een **eenmalige opbrengst**: het inboeken van de zeesluizen en de kunstwerken van het KMSKA (cf. "Niet recurrente bedrijfsopbrengsten"), zoals ook wordt vermeld in het Jaarverslag.

	2021	2022
Omzet	163,0	188,0
Andere bedrijfsopbrengsten	45.057,9	48.372,6
Niet recurrente bedrijfsopbrengsten	137,0	5.574,6
Bedrijfsopbrengsten	45.357,8	54.135,2
Handelsgoederen	1,1	3,6
Diensten en diverse goederen	1.548,8	1.588,3
Bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen	1.124,2	1.484,1
Afschrijvingen, waardeverminderingen en voorzieningen	1.910,3	2.339,3
Andere bedrijfskosten	44.405,7	47.343,1
Niet recurrente bedrijfskosten	180,2	201,3
Bedrijfskosten	49.170,2	52.959,8
Resultaat	-3.812,4	+1.175,4
Financiële opbrengsten	118,6	145,5
Financiële kosten	204,0	219,4
Resultaat van het boekjaar	-3.897,9	+1.101,5

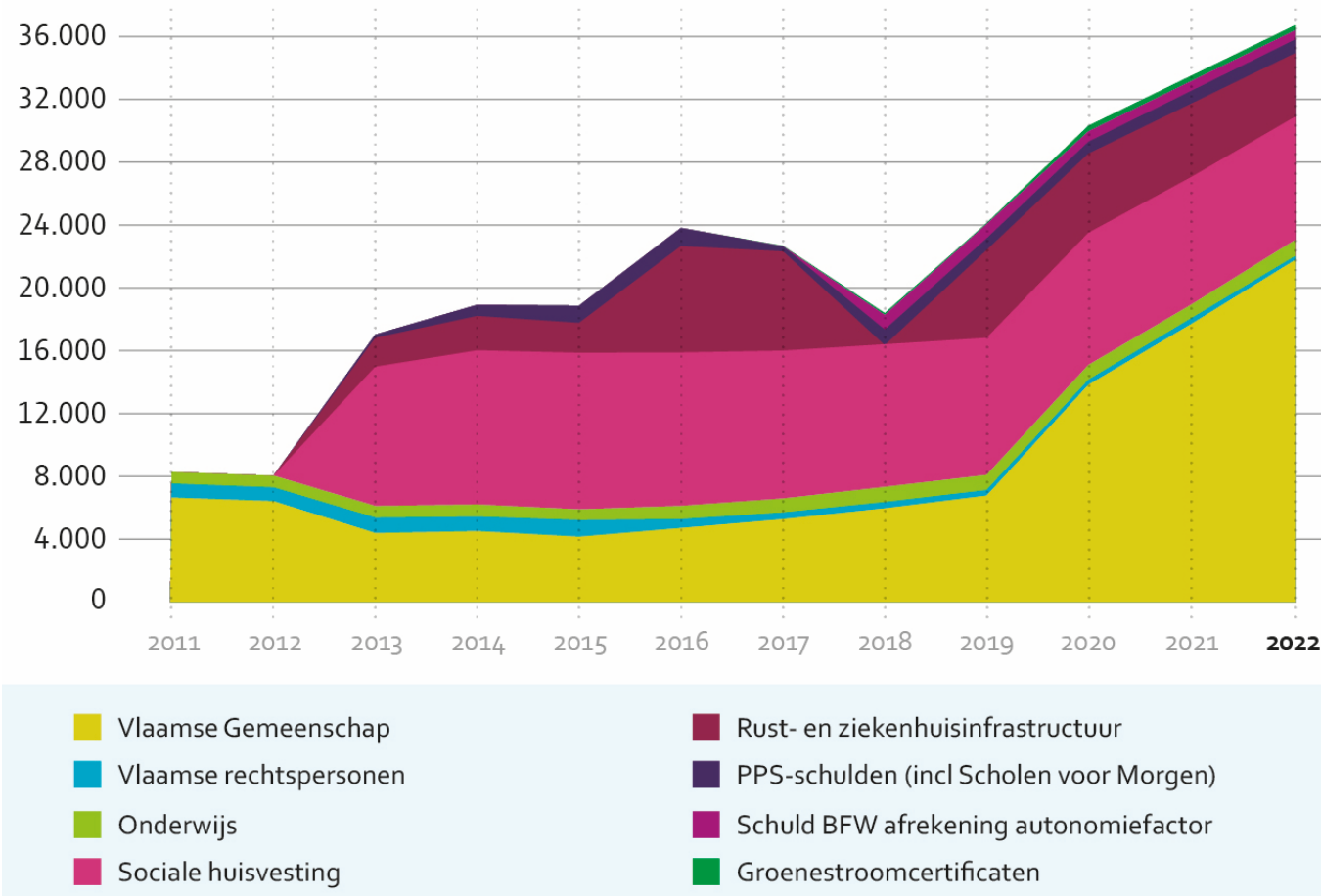
ESR-geconsolideerde rekening Vlaamse deelstaatoverheid (mio euro)

	2022	2021	2020
Algemene rekening			
Ontvangsten	50.614,85	48.083,10	46.260,80
Uitgaven	-30.103,44	-27.476,00	-26.357,20
Saldo	20.511,41	20.607,10	19.903,60
Vlaamse rechtspersonen			
Ontvangsten	7.719,27	7.533,40	7.733,60
Uitgaven	-29.979,73	-28.476,90	-28.016,30
Saldo	-22.260,46	-20.943,50	-20.282,70
Eliminaties			
Kapitaalverstrekkingen en participaties (ESR 8)	1.274,33	1.096,80	1.016,60
Schuldverrichtingen (ESR 9)	-1.609,34	-3.506,70	-6.637,10
Totaal eliminaties	-335,01	-2.409,90	-5.620,50
ESR-vorderingensaldo economische hergroepering	-2.084,06	-2.746,50	-5.999,50
ESR-correcties	5,6	-3,5	-11,9
ESR-vorderingensaldo Vlaamse Gemeenschap	-2.078,50	-2.749,90	-6.011,50

**Vorderingensaldo beter dan
het geraamde tekort van
-3.914,3 miljoen euro**

- Zowel hogere ontvangsten (rechtspersonen – vnl. U&HS)
- Als lagere uitgaven (corona, FIO, VAPH ...)

Evolutie van de geconsolideerde schuld: + 3,1 miljard euro

Geconsolideerde schuld steeg in 2021 van 30,2 naar 33,4 miljard euro en stijgt nu in 2022 verder naar 36,5 miljard euro

Geconsolideerde schuld bedraagt in 2024 volgens ontwerpbegroting 45,3 miljard euro → meerjarenraming begrotingstraject met extra begrotingsmaatregelen naar begrotingsevenwicht in 2028/2029 (geen ruimte voor 'nieuw' beleid)

2

DUIDING BIJ DE BEGROTINGSUITVOERING 2022

- Informatiekwaliteit beleids- en begrotingstoelichting
- Budgettaire risico's

Kwaliteit van de BBT bij uitvoering:

prestatiebegroting = groeitraject

Vlaamse overheid wil evolueren naar een *performance informed budgeting*

Gefaseerde invoering:

1. Fase 1 = begrotingskredieten koppelen aan beleidsdoelstellingen (doelstelling – ISE – krediet)

Deze koppeling gebeurt via een tussenschakel: het Inhoudelijk Structuur Element (ISE) in de beleids- en begrotingstoelichting (BBT) sinds 2020

Deze fase is gerealiseerd tijdens de huidige legislatuur

2. Fase 2 = toevoegen van indicatoren en prestatie-informatie.

Vanaf de begroting 2024 → zie begrotingsverslag van het Rekenhof voor stavaza en slide18

3. Fase 3: prestatie-informatie systematisch gebruiken als verantwoording bij budgettaire beslissingen.

Dit is voor de volgende legislatuur

→ Lopende audit: “Op weg naar een Vlaamse prestatiebegroting” → release maart 2024!

Bevindingen BBT BU 2022 RR: status quo

Algemene indruk (op basis huidige instructies 2022): goed, maar geen verbetering bij de matige BBT's

- Vormvereisten zijn redelijk tot goed: d.w.z. goede samenvatting beleidsinitiatieven afgelopen jaar, vergelijking krediet / uitvoering, duiding onder- of overbenutting (maar niet altijd)

	Vorm- vereisten	Inhoudelijke kwaliteit	Evolutie t.o.v. vorig jaar	Algemene indruk
Financiën Begroting	✓	✓	=	✓
Economie, Wetenschap en Innovatie	~	✓	=	~
Onderwijs en Vorming	~	~	=	~
Welzijn, Volksgezondheid en Gezin	~	~	=	~
Cultuur	~	~	=	~
Jeugd	✓	~	=	~
Media	~	~	=	~
Sport	~	~	=	~
Werken Sociale Economie	~	~	=	~
Landbouwen Visserij	✓	~	=	~
Mobiliteit en Openbare Werken	~	✓	=	~
Dierenwelzijn	~	✓	=	~
Energie en Klimaat	✓	✓	=	✓
Omgeving en Natuur	✓	✓	=	✓
Onroerend Erfgoed	~	~	=	~
Wonen	✓	✓	=	✓
Binnenlands Bestuur en Stedenbeleid	✓	✓	=	✓
Brussel	✓	✓	=	✓
Digitalisering en Interne dienstverlening	✓	✓	=	✓
Gelijke kansen, Inburgering en Integratie	✓	✓	=	✓
HR en Audit Vlaamse overheid	✓	✓	=	✓
Justitie en Handhaving	✓	✓	=	✓
Ondersteuning VRen Rampenschade	✓	✓	=	✓
Toerisme	✓	✓	=	✓
Vlaamse Rand	✓	✓	=	✓
Armoedebestrijding	✓	✓	=	✓

Goed
 Matig
 Slecht
 Beter
 Slechter
 Gelijk

BBT bij opmaak begroting 2024

- Werkwijze voor de kwaliteitsbeoordeling van de BBT's verder verfijnd
- De resultaten in de overzichtstabel zijn een synthese van een uitgebreide interne vragenlijst
- Voor het eerst een weging aan de vragen: sleutelvragen een groter gewicht
- Nieuwe vragen over de prestatie-indicatoren
- Resultaat: goed tot eerder matig → aanbevelingen tot verbetering + *resultaten en aanbevelingen audit "Op weg naar Vlaamse prestatiebegroting" in 2024*

	Vorm- vereisten	Inhoudelijke kwaliteit	Evolutie t.o.v. vorig jaar	Algemene indruk
Financiën en Begroting	✓	✓	=	✓
Economie, Wetenschap en Innovatie	✓	✓	=	✓
Onderwijs en Vorming	✓	✓	=	✓
Welzijn, Volksgezondheid en Gezin	✓	✓	=	✓
Cultuur	✓	✓	↘	✓
Jeugd	✓	✓	=	✓
Media	✓	✓	=	✓
Sport	✓	✓	↗	✓
Werk en Sociale Economie	✓	✓	=	✓
Landbouw	✓	✓	=	✓
Zeevisserij	✓	✓	=	✓
Mobiliteit en Openbare Werken	✓	✓	=	✓
Dierenwelzijn	✓	✓	↘	✓
Energie en Klimaat	✓	✓	=	✓
Omgeving en Natuur	✓	✓	=	✓
Onroerend Erfgoed	✓	✓	=	✓
Wonen	✓	✓	=	✓
Binnenlands Bestuur, Stedelijk Beleid	✓	✓	↘	✓
Brussel	✓	✓	↘	✓
Digitalisering en Interne dienstverlening	✓	✓	=	✓
Gelijke kansen, Inburgering en Integratie	✓	✓	↘	✓
HR en Audit Vlaamse overheid	✓	✓	↗	✓
Justitie en Handhaving	✓	✓	↘	✓
Ondersteuning VR en Rampenschade	✓	✓	↘	✓
Toerisme	✓	✓	=	✓
Vlaamse Rand	✓	✓	↘	✓
Armoedebestrijding	✓	✓	=	✓

Budgettaire risico's uit toekomstige en voorwaardelijke verplichtingen en engagementen van de Vlaamse overheid

begroting / rekeningaflegging:

uitvoering begroting/beleid, vorderingensaldo, schuldpositie, evolutie vermogen

beperkt, diffuus en onvolledig zicht

verplichtingen en engagementen komen niet volledig tot uiting

Budgettair risico:

een bron van mogelijke toekomstige financiële belasting van de Vlaamse overheid

→ verscheidene gradaties

→ overzicht aan de hand van onderstaande matrix

	Expliciet (juridisch bindend)	Impliciet (beleidsengagement)
Zeker		
Voorwaardelijk		

Expliciet (juridisch bindend)

Zeker

- Geconsolideerde schuld van de Vlaamse overheid (36,5 miljard euro)
- Openstaande verbintenissen (MVG + RP) (19,6 miljard euro)
- PPS-beschikbaarheidsvergoedingen (5,8 miljard euro)
- LT-Huurcontracten (VAC's 892 miljoen euro)
- Andere (Aquafin, rente...)

Voorwaardelijk

Expliciet (juridisch bindend)

- Uitstaande waarborgverplichtingen (11,5 miljard euro)
...*waarborgplafond*?
- Hangende geschillen (192,5 miljoen euro)
- Pensioenverplichtingen (1,4 miljard euro)
- Overige (Europese richtlijnen,...)

Impliciet (beleidsengagement)

Zeker

- Grote investeringen (19,1 miljard euro)
- LT-engagementen Vlaamse regering
 - *PAS (stikstof) (3,6 miljard euro)*
 - *Stroomgebiedbeheerplan (2,2 miljard euro)*
 - *Bosuitbreidingsplan (10.000 ha?)*
 - *Bouwshift (> 2,3 miljard euro, nog veraf?)*
 - *Actieplan Asbestafbouw (?)*
 - *Vlaams Energie en Klimaatplan (?)*
 - ...
- ...

Voorwaardelijk

Impliciet (beleidsengagement)

- Wachlijsten
 - zie vorige 2 rekeningenrapporten
 - bv. schoolinfrastructuur
 - bv. onroerend erfgoed
- Grote onderhoudswerken
 - (snel)wegen, fietspaden ...
 - gebouwen
- Sanering bodemverontreiniging

Synthese

	Expliciet (juridisch bindend)	Impliciet (beleidsengagement)
Zeker	• lang termijnschulden • openstaande verbintenissen • PPS-beschikbaarheidsvergoedingen • LT-huurcontracten • ...	• geplande (grote) investeringen • LT-beleidsplannen en engagementen • PAS • Bouwshift • Actieplan Asbestafbouw • ... • ...
Voorwaardelijk	• verstrekte waarborgen • pensioenverplichtingen • hangende geschillen • ...	• wachtlijsten voor bepaalde subsidies • grote onderhoudswerken • sanering bodemverontreiniging • afspraken met federale overheid • ...

-
- Financiële positie? → noodzakelijk: zicht op de budgettaire risico's
 - Nu: jaarrekening(en) ↔ verschillende andere rapporten, op verschillende momenten
 - Meerjarenraming: onontbeerlijk !
 - Jaarrekening: rechten en verplichtingen buiten balans
→ onvolledig, meerdere budgettaire risico's komen niet aan bod

Nodig: op moment van rekening
overzichtsrapportering van alle significante budgettaire risico's
(samen of met de rechten en verplichtingen buiten balans)
+ koppeling met inhoudelijke toelichting in BBT

Q & A

Heeft iemand nog een vraag?

Rekenhof

rekenhof.be

ISAE 3402

bij de gemeenschappelijke dienstencentra van AgO

& DFB

Dag van de Publieke sector

5 december 2023

AUDIT
VLAANDEREN

Agenda

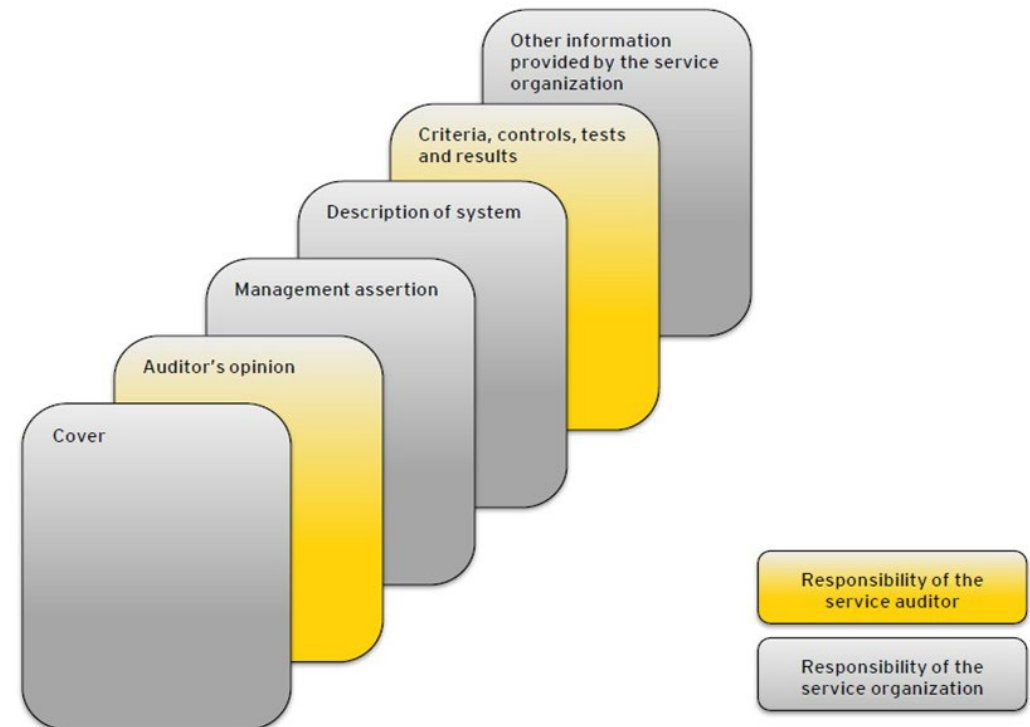
- I. Wat is ISAE 3402?
 - Aanpak AgO en DFB
 - Rol Audit Vlaanderen
- II. Scope auditwerkzaamheden
- III. Resultaten werkzaamheden
- IV. Gebruik van ISAE 3402- attestatie
- V. Vervolg

A close-up photograph of two hands shaking in a firm grip. The hand on the left is wearing a dark blue suit sleeve, and the hand on the right is wearing a white shirt sleeve. The background is a blurred green, suggesting an outdoor setting with foliage. A semi-transparent dark grey banner is overlaid across the middle of the image, containing the text.

I. Wat is ISAE 3402?

ISAE 3402?

- ✓ Internationale audit standaard, gebruikt binnen de praktijk van uitbesteding
- ✓ Focus op beheersing van de financiële risico's
 - ✓ geeft klanten redelijke zekerheid over de financiële risicobeheersing binnen de uitbestede dienstverlening
 - ✓ toont aan dat de interne beheersprocessen daadwerkelijk worden uitgevoerd zoals beschreven
- ✓ Vraag vanuit Stuurgroep Single Audit op 25/09/2019
- ✓ 2 soorten van rapportages:
 - ✓ Type I: een evaluatie van het bestaan en het ontwerp van de maatregelen (of sleutelcontroles) in functie van het beheren van financiële risico's, en dit op één bepaald tijdstip
 - ✓ het ontwerp en de geschiktheid van elke beheersmaatregel m.b.t. de bijhorende controle objectieven
 - ✓ de werking van het ontwerp van elke beheersmaatregel a.d.h.v. één geschikt voorbeeld
 - ✓ Type II: een evaluatie van het bestaan, het ontwerp en de consistente toepassing van de maatregelen (of sleutelcontroles) in functie van het beheren van de financiële risico's over een bepaalde periode in de tijd (d.i. standaard het fiscaal jaar).

Aanpak AgO & DFB

2020

Project 'Vorbereiding ISAE 3402- rapportering' met vijf sporen

2021

Januari – start van de auditwerkzaamheden Type I

Mei – Resultaten ISAE 3402 Type I

Augustus – start van de auditwerkzaamheden Type II

November – Resultaten ISAE 3402 Type II

2022

April – start auditwerkzaamheden Type II

November – Resultaten ISAE 3402 Type II

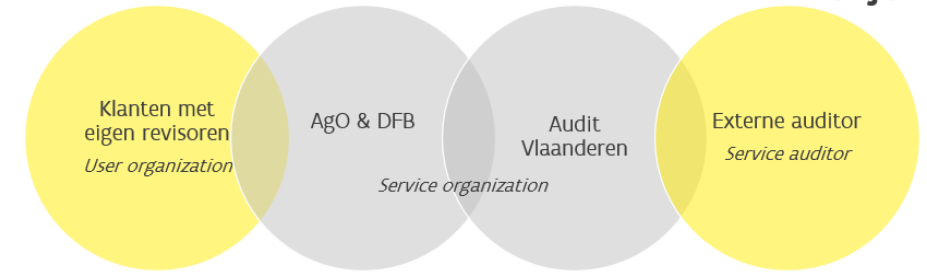
2023

April – start auditwerkzaamheden Type II

November – Resultaten ISAE 3402 Type II

Rol Audit Vlaanderen

 Belang van
onafhankelijkheid

2022 & 2023

Risicogebaseerde invulling van de auditrol met focus op:

- nieuwe dienstverlening in scope
- falende controles uit de (interne en externe) werkzaamheden

2021

Rol als interne auditor

2020

Ondersteunende rol

II. Scope auditwerkzaamheden

Scope auditwerkzaamheden – AgO

2021

Inhoudelijk

- Betaal lonen uit
- Verwerk vergoedingen, toelagen en sociale voordelen
- Verwerk fiscale aangiftes
- Verwerk sociale aangiftes
- Creëer rapport

IT

- IT wijzigingsbeheer
- IT logische toegangsbeveiliging
- IT operaties

2022

Inhoudelijk

- Invoer loongegevens
- Controle loongegevens
- 2e pensioenpijler

IT

- IT wijzigingsbeheer
- IT logische toegangsbeveiliging
- IT operaties

2023

Optimalisatie van de huidige scope en verder werken aan de verbeterpunten en/of aanbevelingen

Scope auditwerkzaamheden – DFB

2021

Inhoudelijk

- Uitvoeren van betalingen
- Boekhoudkundige controle op uitgaven
- Beheer vast actief
- Beheer periodes
- Beheer grootboek
- Kwartaalreconciliaties

IT

- IT wijzigingsbeheer
- IT logische toegangsbeveiliging
- IT operaties

2022

Inhoudelijk

- Opmaak fiscale en BTW fiches
- Verwerking van roerende voorheffing en bedrijfsvoorheffing
- Goedkeuring bankrekeningen
- Betaalde waarborgen
- Geglobaliseerde boekingen

IT

- IT wijzigingsbeheer
- IT logische toegangsbeveiliging
- IT operaties

2023

Optimalisatie van de huidige scope en verder werken aan de verbeterpunten en/of aanbevelingen

III. Resultaten auditwerkzaamheden

AUDIT
VLAANDEREN

 Vlaamse
overheid

Resultaten – AgO

2021

► Oordeel met beperking:

- Interne beheersingsmaatregelen (periode van 1 mei 2021 tot en met 30 september 2021) zijn op afdoende wijze opgezet, geïmplementeerd & effectief;
- Controle van de invoer en van de berekeningen op invoer zijn niet opgenomen in de scope;
- Interne beheersingsdoelstelling rond IT-wijzigingen & toegangsbeveiliging is niet volledig bereikt.

2022

► Oordeel met beperking:

- Vier beheersmaatregelen m.b.t. de nieuwe business processen waren ineffectief;
- Eén beheersmaatregel binnen de business processen kon niet getest worden. Deze had betrekking op de algemene opzet van de loonmotor, waar AgO afhankelijk is van een externe ISAE-rapportering;
- Er was een gunstige evolutie in de IT- processen met maar twee beheersmaatregelen die als ineffectief geëvalueerd waren

2023

► Oordeel met beperking:

- Beperkte voortgang in de operationele effectiviteit van een aantal controles:
- Twee business controles m.b.t. de oude loonmotor en één IT-controle m.b.t. wijzigingsbeheer zijn effectief in de geteste periode;
- Twee IT-controles m.b.t. logische toegangsbeveiliging zijn als ineffectief beoordeeld;
- Er is vooruitgang m.b.t. één controle rond het IT-wijzigingsbeheer en één business controle m.b.t. het uitbetalen van de lonen. Deze waren evenwel niet effectief voor de geteste referentieperiode of de hele steekproef;
- Voor drie business controles is de mate van risicobeheer ongewijzigd t.o.v. de auditwerkzaamheden eind 2022.

Resultaten – DFB

2021

► Oordeel met beperking:

- Interne beheersingsmaatregelen (periode van 1 mei 2021 tot en met 30 september 2021) waren op afdoende wijze opgezet, geïmplementeerd & effectief
- Interne beheersingsdoelstelling rond IT-wijzigingsbeheer – software & Toegangsbeveiliging voor OraFin en OBIEE & Toegangsbeveiliging voor OS/Databases OraFin – OBIEE – Scanning was niet volledig bereikt

2022

► Oordeel met beperking:

- Beheersmaatregelen van de nieuwe business processen in scope waren effectief;
- Eén beheersmaatregel m.b.t. de business processen die voordien als ineffectief werd beschouwd werd als geremedieerd beschouwd;
- Er was een licht gunstige evolutie binnen de IT processen in vergelijking met de vorige rapporteringsperiode

2023

► Oordeel met beperking:

- Alle beheersmaatregelen m.b.t. de business processen in scope zijn effectief;
- Op het vlak van IT-processen is er een beperkte evolutie in vergelijking met de vorige rapporteringsronde (2022). Van de zes IT-sleutelcontroles in scope zijn:
 - × twee beheersmaatregelen die als effectief beoordeeld worden.
 - × vier beheersmaatregelen die momenteel als ineffectief geëvalueerd worden.

IV. Gebruik ISAE 3402

Gebruik ISAE 3402

► AgO

- Revisoren van zes entiteiten vroegen het ISAE 3402- rapport op
- Drie types van vragen:
 - Aansluiting tussen de boekhoudgegevens met de samenvattende fiche 325 en aansluiting boekhoudgegevens met de dmfa aangifte
 - Controles op de invoer
 - Vragen die opgevangen worden door het loonlastenrapport

► DFB

- Het Dienstencentrum Boekhouding maakt het ISAE 3402- rapport proactief over aan de bedrijfsrevisoren
- Vragen met betrekking tot:
 - het goedkeuringsproces inkooporders en facturen
 - procesflow inkooporders en facturen
 - procesverloop inzake betalingen

V. Vervolg

Audit Vlaanderen
Bouwen aan vertrouwen

AUDIT
VLAANDEREN

2024

► AgO

- Nieuwe businessprocessen in scope m.b.t.:
 - Afwezigheden
 - Uitstroom

► DFB

- Optimalisatie van de huidige scope en verder werken aan de verbeterpunten en/ of aanbevelingen

Vlaamse
overheid

Bedankt!

Impact van ISAE 3402 op de werkzaamheden van de bedrijfsrevisor

ISA 402

- ✓ “Overwegingen met betrekking tot controles van entiteiten die gebruik maken van een serviceorganisatie”
- ✓ Serviceorganisatie: externe organisatie die diensten verleent aan een gebruikersorganisatie
- ✓ Systeem van een serviceorganisatie: beleidslijnen en procedures die door de serviceorganisatie zijn opgezet, geïmplementeerd en onderhouden
- ✓ Gebruikersorganisatie: entiteit die beroep doet op serviceorganisatie
- ✓ Auditor van de gebruikersorganisatie

ISA 402

- ✓ Uitbesteden van aspecten van de bedrijfsvoering aan derden
 - Uitvoering van een specifieke taak
 - ...
 - Vervanging van volledige bedrijfsonderdelen of bedrijfsfuncties

ISA 402

- ✓ Doelstelling van de auditor van de gebruikersorganisatie wanneer die gebruik maakt van een serviceorganisatie
 - Inzicht verwerven in de aard en de significantie van de verleende diensten en in het effect ervan op de interne beheersing (risico identificatie)
 - Opzetten en uitvoeren van controlewerkzaamheden die op deze risico's inspelen

ISA 402

- ✓ Verwerven van inzicht in de diensten (incl. interne beheersing)
 - Wijze waarop de gebruikersorganisatie gebruik maakt van de diensten
 - Aard van de diensten, inclusief het effect ervan op de interne beheersing van de gebruikersorganisatie
 - Aard en materialiteit van de verwerkte transacties, rekeningen of processen
 - Mate van interactie tussen activiteiten van serviceorganisaties en gebruikersorganisatie
 - Aard van de relatie tussen gebruikersorganisatie en serviceorganisatie (contractuele voorwaarden)

ISA 402

- ✓ Verwerven van inzicht in de diensten (incl. interne beheersing)
 - Evaluatie van de opzet en implementatie van relevante interne beheersingsmaatregelen van gebruikersorganisatie
 - Maatregelen die worden toegepast op de door de serviceorganisatie verwerkte transacties
 - Toereikend inzicht in de diensten en effect ervan op interne beheersing om risico's te identificeren

ISA 402

- ✓ Verwerven van inzicht in de diensten (incl. interne beheersing)
 - Geen toereikend inzicht
 - Verkrijgen van een type 1 of type 2 rapport (ISAE)
 - Beschrijving en opzet van interne beheersingsmaatregelen (type 1)
 - Beschrijving, opzet én effectieve werking van interne beheersingsmaatregelen (type 2)
 - ...

ISA 402

- ✓ Verwerven van inzicht in de diensten (incl. interne beheersing)
 - Gebruik van rapport om inzicht te ondersteunen
 - Aspecten mbt verwerking van transacties
 - Stroom van significante transacties door de serviceorganisatie om risico's op afwijkingen te identificeren
 - Interne beheersdoelstellingen bij de serviceorganisatie relevant voor de audit
 - Vraag of interne beheersingsmaatregelen bij serviceorganisatie toereikend zijn opgezet en geïmplementeerd om afwijkingen te voorkomen of detecteren

ISA 402

- ✓ Verwerven van inzicht in de diensten (incl. interne beheersing)
 - Gebruik van rapport om inzicht te ondersteunen
 - Rapport kan auditor van gebruikersorganisatie helpen voldoende inzicht te verwerven om risico's op materiële afwijkingen te identificeren en in te schatten
 - Type 1: geen controle-informatie over de effectieve werking van de relevante interne beheersingsmaatregelen
 - Type 2: WEL

ISA 402

- ✓ Verwerven van inzicht in de diensten (incl. interne beheersing)
 - Gebruik van rapport om inzicht te ondersteunen
 - Datum rapport voor periode buiten verslagperiode
 - Voorlopig inzicht in interne beheersing
 - Aanvullen met actuele informatie
 - » Bespreken van wijzigingen
 - » Beoordelen van actuele documentatie

ISA 402

- ✓ Manieren om in te spelen op ingeschatte risico's
 - Bepalen of er voldoende en geschikte controle-informatie is
 - Verdere werkzaamheden uitvoeren om voldoende en geschikte controle-informatie te bekomen of gebruik maken van een andere auditor bij de serviceorganisatie

ISA 402

- ✓ Manieren om in te spelen op ingeschatte risico's
 - Bij verwachting dat interne beheersingsmaatregelen bij de serviceorganisatie effectief werken
 - => controle-informatie verkrijgen over de effectieve werking van de interne beheersingsmaatregelen bij de serviceorganisatie via:
 - Verkrijgen van type 2 rapport
 - Verrichten van toetsingen op interne beheersing bij serviceorganisatie
 - Gebruik maken van andere auditor om toetsingen te verrichten

ISA 402

- ✓ Manieren om in te spelen op ingeschatte risico's
 - Wat bij afwijkingen / voorbehoud?
 - Betekent niet automatisch dat het rapport niet nuttig is
 - Kennis nemen van het aangepast oordeel
 - Zien of deze relevant zijn

Bijkomende documenten

<https://www.ctr-csr.be/nl/ctr-csr/kwaliteitscontroles-bij-niet-oob-bedrijfsrevisoren>

Significant risico (significant risk) (¹)							
Ja			Neen				
			Belangrijke rubriek of transactiestroom (cyclus)				
			Ja		Neen (E)		
Systeemgerichte controles (test of controls) in jaar N (²) (vragen 4.1. en 4.2.)			Systeemgerichte controles (test of controls) (⁴) (vragen 4.1. en 4.2.)				Gedekt door de finale cijferanalyse (ISA 520)
Ja (A)		Neen (³)(B)	Ja (C)		Neen (D)		
result. OK	result. Not OK	Hoog niveau gegevensgerichte controles	result. OK	result. Not OK	Gemiddeld/Hoog niveau gegevensgerichte controles		
Laag/Gemiddeld niveau gegevensgerichte controles	Hoog niveau gegevensgerichte controles		Laag niveau gegevensgerichte controles	Gemiddeld/Hoog niveau gegevensgerichte controles			

Bijkomende documenten

Service Organisaties	
Klant:	Vennootschap XYZ
Periode:	31-12-20xx

ISA 402: Overwegingen mbt controles van entiteiten die gebruik maken van een serviceorganisatie

Doelstellingen

Verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de serviceorganisatie verleende diensten en in het effect ervan op de voor de relevante interne beheersing van de gebruikersorganisatie, dat hem in staat stelt om de risico's op een afwijking van materieel belang te identificeren en uitvoeren van controlewerkzaamheden die op die risico's inspelen

Doel van dit document:

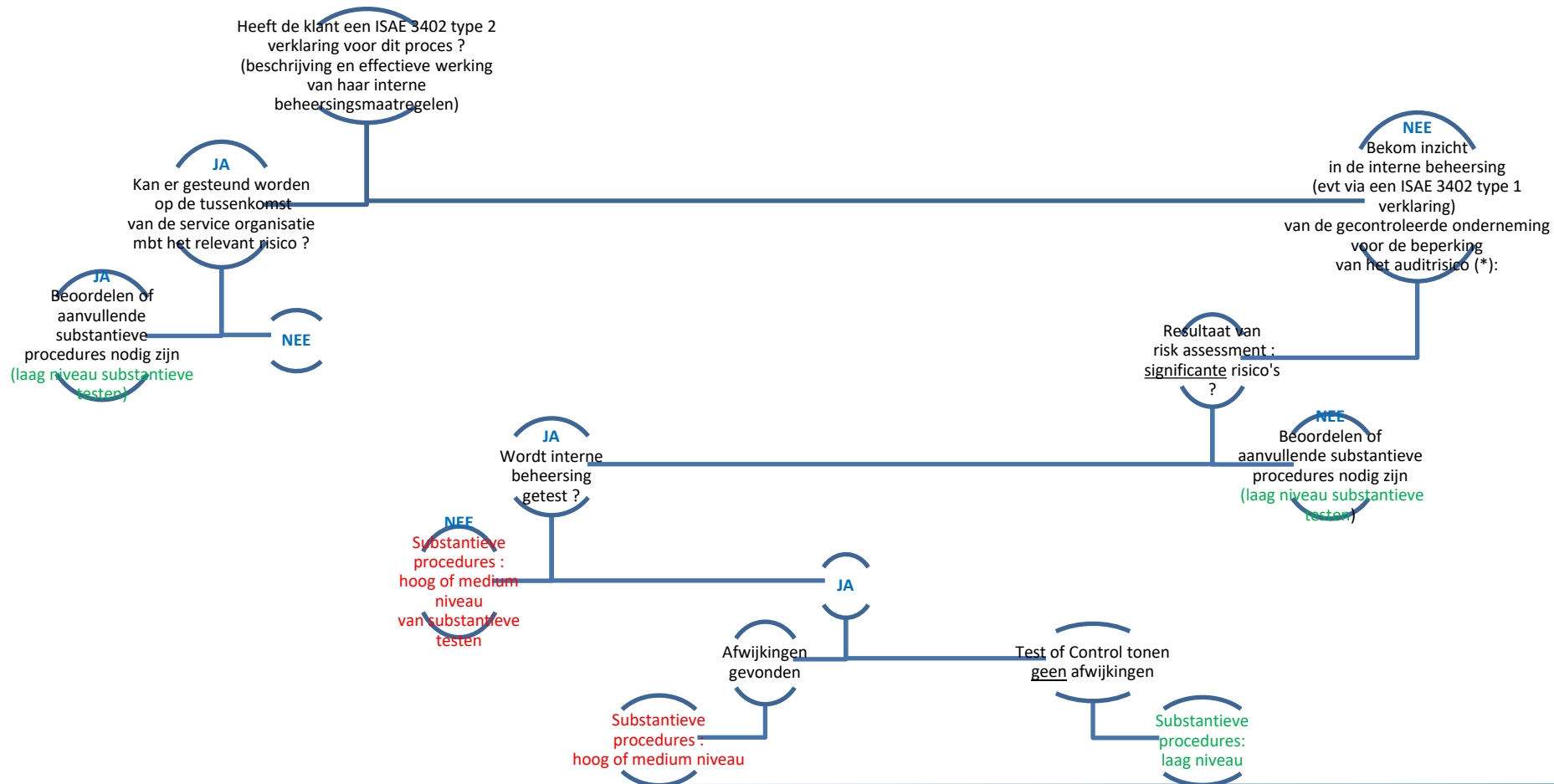
Inzicht verwerven in de wijze waarop de cliënt bij haar activiteiten gebruik maakt van de diensten van een service organisatie
Bepalen in welke mate verdere controleprocedures noodzakelijk zijn

BELANGRIJK!! Na afwerking van dit document kunnen verdere werkzaamheden nodig zijn om de relevante risico's voldoende te mitigeren.

Onderwerp	Rekeningen en/of Cycli die worden beïnvloed	Risico rubriek jrk L - M - H	Aard van de werkzaamheden	Naam service organisatie	Referentie naar beschrijving relevante interne beheersingsmaatregelen
Sociaal secretariaat					
Shared service center					
Extern accountantskantoor					
Actuaris					
Overige:					
https://www.icci.be/nl/publicaties-en-tools/modeldocumenten/modeldocumenten-detail-page/tools-voor-een-effici-nte-isa-audit					
Local in Touch, Global in Reach					

Bijkomende documenten

Dag van de publieke sector 2023

ISA 315 Revised 2019

Ken Snoeks

Callens
Vandelanotte
more than auditors

ISA 315 R 2019

ISA 315 (Revised 2019)
*Identifying and Assessing the Risks of
Material Misstatement*

Inhoud

Waarom ISA 315 – Een risico gebaseerde
audit

ISA 315 R 2019 – What's new ?

ISA 315 R 2019 – IT

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR
OVERWEGINGEN

ISA 315 R 2019 – Een risico gebaseerde audit

- **Doelstelling ISA 315**

- “RISICO’S OP EEN AFWIJKING VAN MATERIEEL BELANG IDENTIFICEREN EN INSCHATTEN”
- Belang van de risico-analyse : WAAROM ?
- Risico-inschatting is basis voor audit risico model : $AR = IR * CR * DR$
- AR = Audit risico : risico dat de auditor aanvaardt om een foutieve opinie af te leveren
- IR = Inherente risico : risico inherent aan de onderneming, haar processen en haar activiteiten dat kan zorgen voor fouten in de financiële overzichten (zowel in hun geheel als op niveau van de beweringen) en dit voordat rekening wordt gehouden met eventuele interne beheersingsmaatregelen
- CR = controle risico : risico dat interne beheersingsmaatregelen fouten in de financiële overzichten niet kunnen verhinderen.
- De combinatie van $IR * CR = RMM$ wordt vanuit auditstandpunt beschreven als het risico op materiële fouten in de financiële overzichten.
- DR = detectierisico : risico dat de procedures uitgevoerd door de auditor fouten in de financiële overzichten niet zullen ontdekken.

ISA 315 R 2019 – Een risico gebaseerde audit

A risk based audit

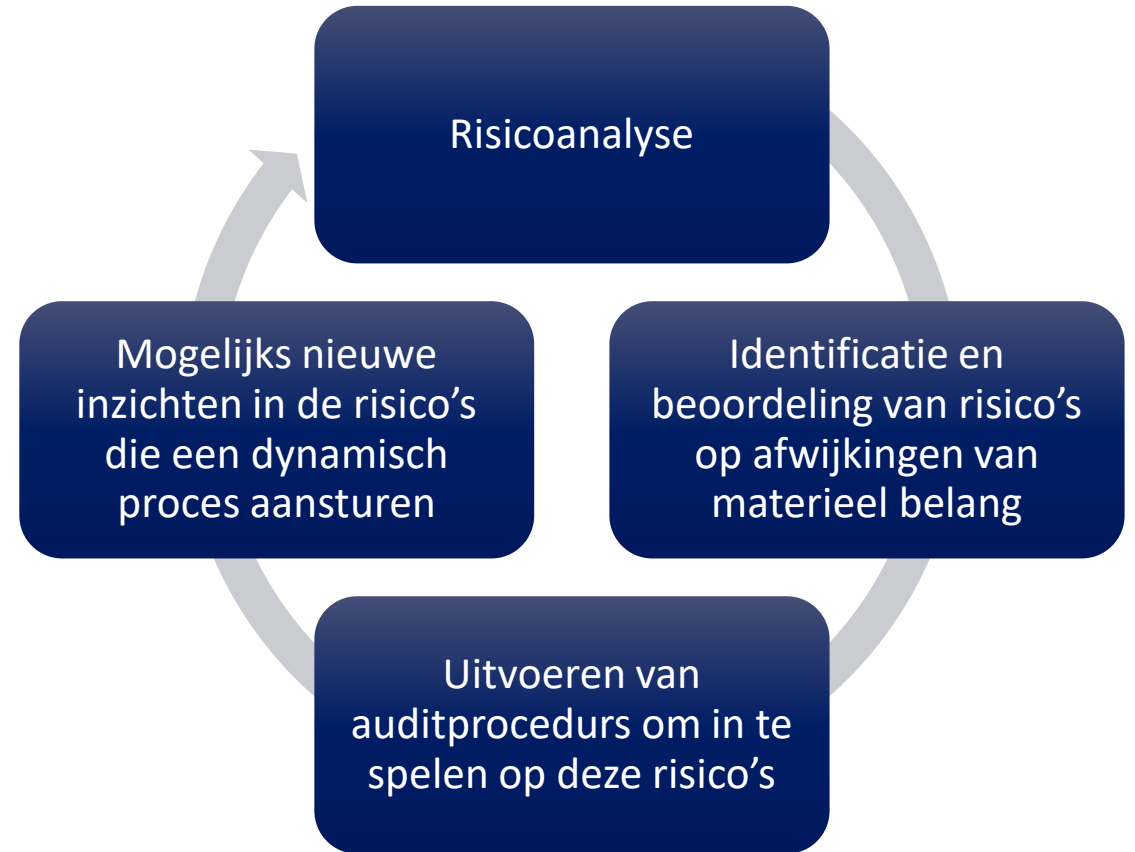
- IR & AR liggen vast en zijn niet beïnvloedbaar door werkzaamheden van de auditor.
- CR = beperkt beïnvloedbaar door de auditor
 - Als ICS (systeem van interne beheersing) er goed uitziet kan de auditor de effectiviteit ervan proberen vast te stellen => verlaagt het RMM
 - Als ICS er niet goed uitziet kan de auditor hierop slechts beperkt invloed uitoefenen door bijvoorbeeld rapporteringen hierover (Management Letter)
- DR = staat onder directe controle van de auditor. Door meer procedures of uitgebreidere procedures uit te voeren kan de auditor het DR laten dalen om zo tot een aanvaardbaar AR te komen.
- De risico-inschatting stelt de auditor dus in staat te bepalen op welke transactiestromen en beweringen hij meer of minder werkzaamheden zal dienen uit te voeren om het AR voldoende laag te krijgen.
- Bij een hoog inherent risico zal meer auditwerk nodig zijn om tot een laag audit risico te komen dan bij een laag inherent risico.

ISA 315 R 2019 – Een risico gebaseerde audit

- Binnen het concept Risk based audit legt ISA 315 uit hoe de risico-analyse moet worden gevoerd en aan welke voorwaarden deze moet voldoen
- ISA 315 R 2019 is op zich niet nieuw, maar heeft aan de risico-analyse nieuwe vereisten opgelegd om deze meer robuust te maken
- Doelstelling :
 - Meer consistentie in de toepassing van procedures voor risicoanalyse en beoordeling
 - Een “scalable” aanpak door “principle based” vereisten
 - Vermindering van de complexiteit zodat gebruiksvriendelijker wordt voor auditors
 - Bieden van meer ondersteuning door meer uitgebreide guidance op te nemen in de ondersteunende uitleg bij de vereisten, onder meer op gebied van IT.

ISA 315 R 2019 – WHAT's NEW ?

- Meer belang voor de professioneel kritische houding van de auditor
- Nadruk op iteratief proces
- Het afzonderlijk weergeven van de vereiste om het toepasbare framework van financiële verslaggeving te identificeren en te begrijpen

ISA 315 R 2019 – WHAT's NEW ?

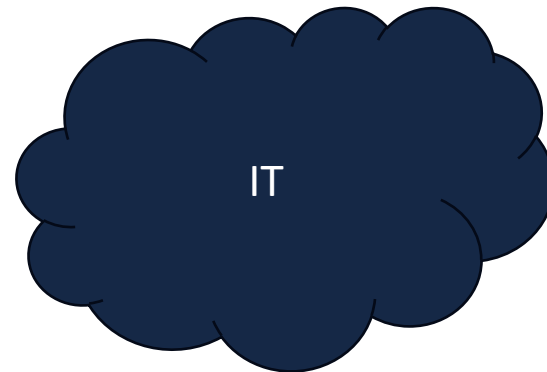
- Verduidelijking welke interne beheersingsmaatregelen geïdentificeerd moeten worden met als doel het design ervan te beoordelen en na te gaan of deze controle geïmplementeerd is bij de te controleren entiteit (Design & Implementation) (cfr infra)
- Nieuwe concepten met betrekking tot
 - Significante risico's
 - Spectrum van inherent risico op basis van kans & impact beoordeling
 - Vastleggen van inherente risicofactoren die beoordeeld worden om tot een inschatting van het inherente risico te komen
 - Complexiteit
 - Subjectiviteit
 - Verandering
 - Onzekerheid
 - Vatbaarheid voor afwijkingen als gevolg van tendentie bij het management of andere frauderisicofactoren
- Verplicht afzonderlijke beoordeling van inherent risico & controle risico (i.p.v. rechtstreeks het RMM te kunnen beoordelen)

ISA 315 R 2019 – WHAT's NEW ?

- Verduidelijking dat indien de auditor niet steunt op effectiviteit van de interne controle:

risico op afwijkingen van materieel belang = Inherent risico

- Modernisering van bepaalde inzichten toegepast op het toegenomen belang van IT, nieuwe bijlagen met guidance rond het begrijpen van IT en IT General Controls

ISA 315 R 2019 – IT

- De auditor dient door middel van risico-inschattingswerkzaamheden inzicht te verwerven in het informatiesysteem en de communicatie van de entiteit die relevant is voor het opstellen van de financiële overzichten (§25) : Inzicht verwerven in = begrijpen en weten hoe
- Expliciete verduidelijking dat de auditor inzicht dient te verwerven in de IT omgeving, de IT applicaties en ITGC van processen die interne beheersingsactiviteiten (i.e interne controles) uitmaken of ondersteunen en waarvan de auditor op grond van de norm gehouden is om ze als relevant te beschouwen:
- Welke zijn interne beheersingsactiviteiten die als relevant worden beschouwd :
 - i)Interne beheersingsmaatregelen die inspelen op een risico dat is bepaald als een significant risico
 - ii)Interne beheersingsmaatregelen over journaalboekingen, inclusief niet standaard journaalboekingen die worden gebruikt om niet-terugkerende, ongebruikelijke transacties of aanpassingen vast te leggen
 - iii)Interne beheersingsmaatregelen waarvoor de auditor van plan is de effectieve werking te toetsen bij het bepalen van de aard, timing en omvang van gegevensgerichte werkzaamheden, waaronder interne beheersingsmaatregelen die inspelen op risico's waarvoor gegevensgerichte werkzaamheden alleen geen voldoende en geschikte controle-informatie bieden; stromen die niet geauditeerd kunnen worden door enkel substantieve testen.
 - iv)Andere interne beheersingsmaatregelen waarvan de auditor overweegt dat deze geschikt zijn om de auditor in staat te stellen de doelstellingen van paragraaf 13 te bereiken met betrekking tot risico's op het niveau van beweringen, op basis van de professionele oordeelsvorming van de auditor; stromen waarvan de auditor denkt dat hij efficiënter kan zijn door de controles te testen.

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- Elke ISA heeft vereisten (i.e. de auditor moet documenteren dat hij hieraan heeft voldaan) en toepassingsgerichte verduidelijkingen (A-paragrafen)
- Teneinde bijkomende duiding te geven bij toepassing van ISA 315 in de publieke sector geeft ISA 315 R 2019 op verschillende punten bijkomende duiding met zogenaamde “overwegingen specifiek voor entiteiten in de publieke sector”:

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- Verzoeken om inlichtingen bij management & anderen : het verzoeken van inlichtingen bij andere controleactoren kan mogelijk nuttige informatie opleveren voor de inschatting van de risico's op afwijkingen van materieel belang
- In de publieke sector gelden vaak bijkomende verwachtingen ten aanzien van auditoren in het kader van de naleving van wet- en regelgeving en met betrekking tot interne beheersing. Verzoeken om inlichtingen bij de interne audit functie (indien bestaande) kunnen hiervoor nuttig zijn.
- Naast het “management” zijn er in publieke sector entiteiten vaak andere actoren die nuttige kennis en inzichten hebben aangaande de entiteit. Het kan nuttig zijn voor de auditor deze te spreken / bevragen in het kader van de risicoanalyse. Voorbeelden zijn : Rekenhof, vertegenwoordigers van de toezichthoudende overheid, interne afdeling van de toezichthoudende overheid die werk verricht op de entiteit.

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- In het kader van waarneming en inspectie kunnen bijzondere rapporteringen die in de entiteit dienen opgesteld te worden door het management ten behoeve van de wetgever (of ten behoeve van de toezichthoudende instantie) nuttige informatie omvatten met het oog op de risico inschatting.
- Elke vorm van management rapportering kan nuttige informatie met het oog op de risico inschatting bevatten, dus ook deze voor de toezichthoudende overheid.
- Bijvoorbeeld de opvolging van prestatie indicatoren die door de toezichthoudende instantie opgelegd worden.

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- Specificiteit van het bedrijfsmodel waarbij de perceptie van waarde creatie in de publieke sector anders kan zijn dan de creatie van rijkdom die bij commerciële entiteiten normaal gezien geldt:
 - Kennis van relevante overheidsactiviteiten, inclusief gerelateerde programma's.
 - Programmadoelstellingen en –strategieën, inclusief elementen van overheidsbeleidslijnen.
- Het behalen van doelstellingen voor het management in functie van deze waarde creaties en van de druk om te voldoen aan bepaalde publieke verantwoording kan eventueel leiden tot andere risico's op materiële fouten in de financiële overzichten.
- Er kan rekening gehouden worden met de vaak bredere doelstellingen die entiteiten in de publieke sector hebben en de impact die dit kan hebben op de risicoanalyse en de bespreking hiervan met het auditteam
- Doelstelling voor een entiteit en het behalen daarvan kunnen bij de verantwoordelijken voor druk zorgen op de presentatie en inhoud van de financiële overzichten. Indien in een publieke sector entiteit andere / bijkomende doelstellingen gelden dan deze die gebruikelijk zijn in de profit sector kan dit tot andere / bijkomende risico leiden vanuit auditstandpunt.

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- Specifiek van toepassing zijnde wetgeving waaruit specifieke risico's kunnen voortvloeien
- Specifiek van toepassing zijnde boekhoudkundige normen
- Bij het uitoefenen van professionele oordeelsvorming over de inschatting van het risico op een afwijking van materieel belang, kunnen auditors in de publieke sector rekening houden met de complexiteit van de voorschriften en leidraden
- Specifieke regels kunnen aanleiding geven tot specifieke risico's of een andere interpretatie geven aan bepaalde risico's.
- Bijv. Boekhoudkundige normen die gelden maar die afwijken van deze waarmee de auditor in het gemene recht wordt geconfronteerd.

ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- Overwegingen ten gevolge van het feit dat binnen entiteiten in de publieke sector het management mogelijks beperkt wordt in haar beslissingsbevoegdheid omdat de strategische beslissingen aangaande de entiteit mogelijks elders in de publieke sfeer worden of wettelijke gezien moeten worden genomen
- Auditors van entiteiten in de publieke sector hebben vaak aanvullende verplichtingen met betrekking tot interne beheersing, bijvoorbeeld om te rapporteren over de naleving van een vastgestelde gedragscode of om te rapporteren over uitgaven ten opzichte van het budget. Auditors van entiteiten in de publieke sector kunnen ook verantwoordelijkheden hebben om te rapporteren over naleving van wet- en regelgeving of andere van kracht zijnde voorschriften. Als gevolg hiervan, kunnen hun overwegingen over het systeem van interne beheersing breder en gedetailleerder zijn.

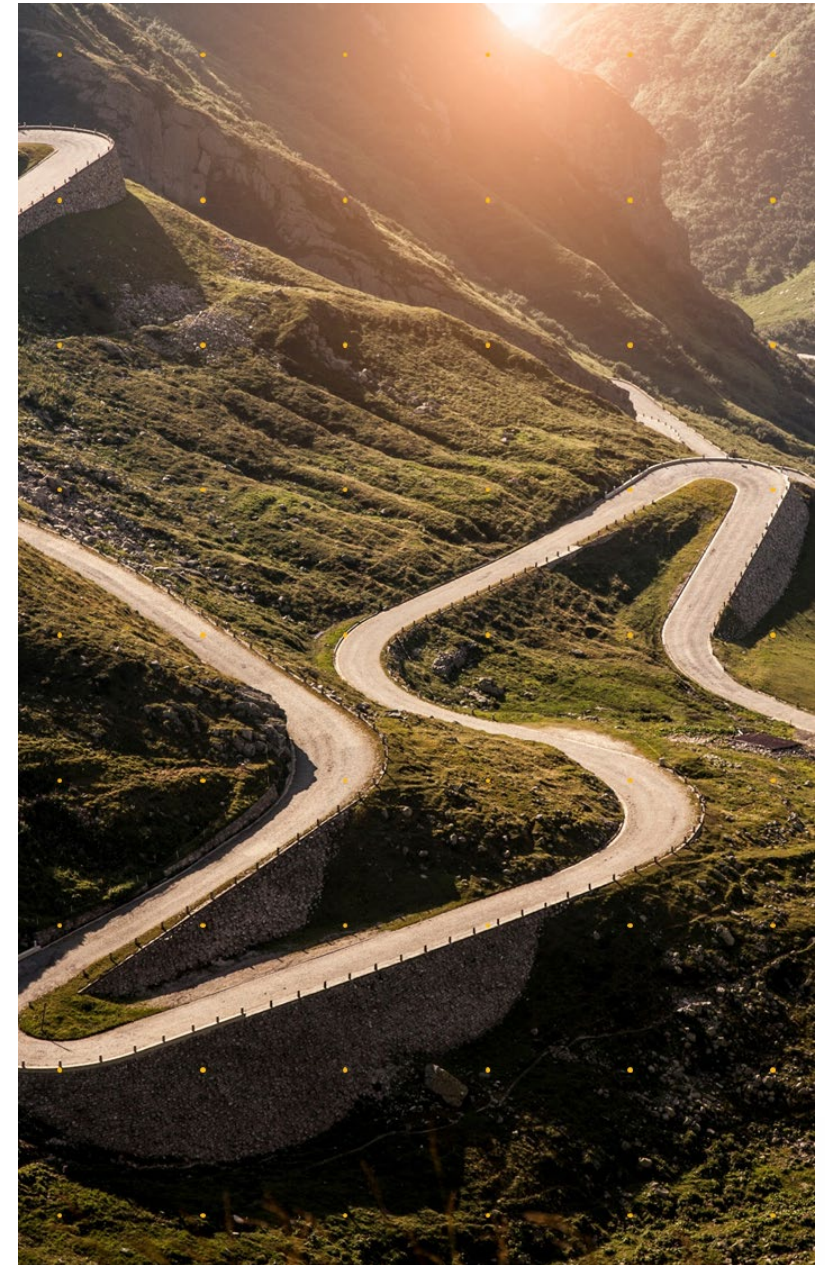
ISA 315 R 2019 – PUBLIEKE SECTOR OVERWEGINGEN

- In een niet publieke sector dienen boekhoudkundige stromen of posten op de balans te voldoen aan de in het vakjargon gekende beweringen (bestaan / voorkomen, volledigheid, juistheid, waardering, presentatie, afgrenzing, ...). In de publieke sector kan de dwingende bepaling van bepaalde regelgeving mogelijk een bijkomende bewering opleveren die binnen de reikwijdte van de controle vallen en waarover de auditor dus moet nadenken tijdens zijn fase van risicoanalyse.
- De risico inschatting voor de financiële overzichten in hun geheel kan in de publieke sector beïnvloed worden door elementen die verband houden met het politieke klimaat, het publieke belang en de programma gevoeligheid.

ISA 315 Revised 2019 - Tijdslijn

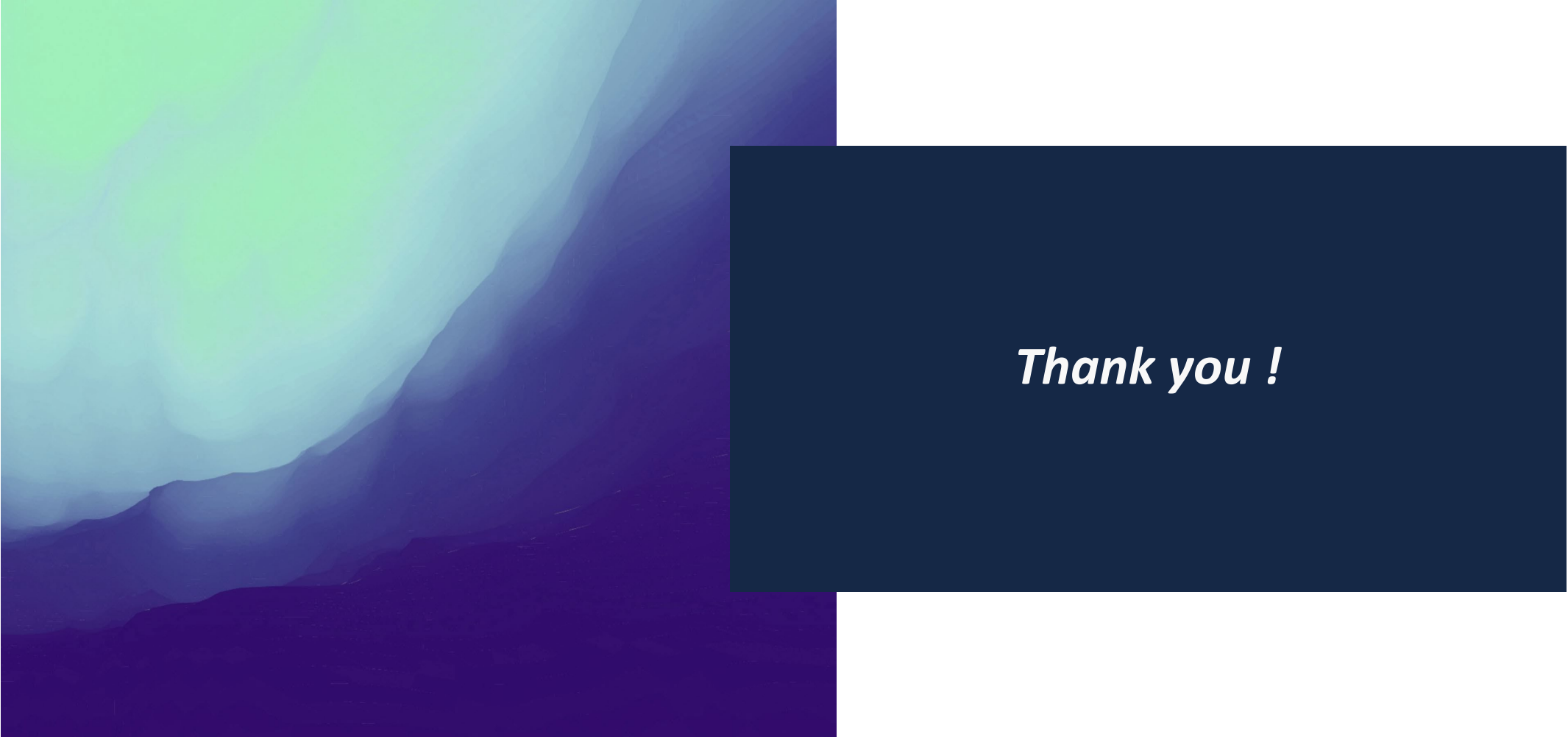
- **ISA 315 R 2019**

- 2019 : Uitgifte van ISA 315 R
- In internationale context : controles van boekjaren die aanvangen op of na 15 december 2021
- In Belgische context : controles van boekjaren die aanvangen op of na 15 december 2023
- Norm is terug te vinden op :
<https://www.ibr-ire.be/docs/default-source/nl/documents/regelgeving-en-publicaties/rechtsleer/normen-en-aanbevelingen/normen/isa-315-revised2019-nl.pdf>

Vragen ?

Thank you !

